

prof. dr hab. Agnieszka Zabłocka-Kos
Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Wrocławski
Pracownia Badań nad Urbanistyką i Architekturą Nowoczesną
Ul. Szewska 36
50-137 Wrocław

Wrocław 23.03.2025

**OCENA DOROBKU NAUKOWEGO, DYDAKTYCZNEGO ORAZ
ORGANIZACYJNEGO DR. SZYMONA PIOTRA KUBIAKA W SPRAWIE O
NADANIE STOPNIA NAUKOWEGO DOKTORA HABILITOWANEGO**

Pan dr Szymon Piotr Kubiak jest absolwentem jednolitych studiów magisterskich na kierunku historia sztuki na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu ukończonych w 2003 roku, tamże w 2009 roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii sztuki pisząc rozprawę pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza Żuchowskiego „Architektura i urbanistyka Poznania 1919-1939”. Została ona wydana drukiem pt. *Modernizm zapoznany. Architektura Poznania 1919-1939* w 2015 roku. Kandydat nie ubiegał się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Pan dr Kubiak od 2011 roku jest zatrudniony jako adiunkt w Akademii Sztuki w Szczecinie w różnych jednostkach tej uczelni, ostatnio od 2024 roku w Katedrze Kuratorstwa i Realizacji Wystaw na Wydziale Malarstwa. Równocześnie od 2010 r. jako asystent, a od 2013 roku jako adiunkt pracował w różnych działach Muzeum Narodowego w Szczecinie.

Wniosek o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Szymon Piotr Kubiak składa w oparciu o przepisy wynikające z art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 zm.).

Pan dr Szymon Piotr Kubiak jest zaangażowanym naukowcem działającym równolegle na polu naukowym, kuratorskim i dydaktycznym, co znalazło odbicie w jego licznych publikacjach, przedsięwzięciach wystawowych i prowadzonych zajęciach w Akademii Sztuki w Szczecinie. Po uzyskaniu stopnia doktora był autorem 3 monografii (jedna w wersji polskiej i francuskiej) oraz 24 publikacji naukowych w katalogach wystaw, monografiach i czasopismach naukowych (m.in. „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, „Muzealnictwo”,

„Pamiętnik Sztuk Pięknych”, „Kronika Miasta Poznania”). Ponadto jest także autorem tekstów krytycznych i popularyzatorskich m.in. w pismach „Arteon”, „Artluk”, „Czas Kultury”, „Gazeta Wyborcza”, „Herito”, „Muzealnictwo”, „Pogranicza” i „Przekrój”.

Imponujący jest jego dorobek kuratorski obejmujący przygotowanie 21 wystaw, głównie w Muzeum Narodowym w Szczecinie, w tym kilku w dwóch odsłonach polskiej i niemieckiej, pokazywanych także w Pommersches Landesmuseum Greifswald i Ernst Barlach Stiftung, Ausstellungsforum, Güstrow. Koniecznie trzeba podkreślić, że większość katalogów wystaw jest dwujęzyczna: polsko-niemiecka, co znacznie wzmacnia relacje i wymianę transgraniczną. Tym samym artykuły Habilitanta ukazały się przeważnie w obu wersjach językowych mając szanse na dotarcie do publiczności zarówno polskiej, jak i niemieckiej. Praca kuratorska mieści się w dorobku z zakresu sztuk plastycznych. Można zatem powiedzieć, że dr Szymon Piotr Kubiak opanował rejony badań trans- i interdyscyplinarnych zarówno w dziedzinie historii sztuki jak i sztuk plastycznych.

Zainteresowania badawcze dr. Kubiaka już dawno wykroczyły poza dzieje architektury, tak dobrze opracowane w dysertacji doktorskiej. Podjął je jednak kilkakrotnie i to na różnych polach zajmując się postacią architekta Piotra Zaremby, gmachem paryskiego Théâtre des Champs-Élysées, Adolfowi Loosowi, wpływie grupy De Stijl na polską architekturę międzywojenną, konstruktywistycznym kioskom projektu Ericha Buchholza z Berlina czy architekturze III Rzeszy, czyli tematami często związanymi, choć nie zawsze, z przygotowywanymi wystawami w Muzeum Narodowym w Szczecinie. Zagadnienia architektoniczne pojawiają się także w książce przedstawionej jako główne osiągnięcie *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla nowego Pomorza 1910-1945*. Jak sam Autor podkreśla, także w dydaktyce zajmuje się historią architektury wnętrz, sztuk użytkowych i projektowaniu aranżacji wystaw, co znalazło odzwierciedlenie także w omawianej publikacji.

Obecne zainteresowania naukowe dr. Szymona Piotra Kubiaka oscylują wokół szeroko rozumianej sztuki XX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem jej pierwszej połowy. Dotyczą przede wszystkim sztuk wizualnych: malarstwa i rzeźby, także typografii. Jednak najważniejszym motywem przewodnim badań są zagadnienia związane z tropieniem problemów kreacji tożsamości Pomorza Tylnego (Hinterpommern) do 1945 roku oraz polskiego Pomorza po 1945 roku jako krainy problematyzowanej w sztuce i wystawiennictwie. Autor analizuje w swoich badaniach czasy przynależności Szczecina do Niemiec w trzech

okresach: Cesarstwa Niemieckiego, Republiki Weimarskiej i III Rzeszy, a także nowego etapu dziejów tego miasta w powojennej rzeczywistości po 1945 roku. Zajmują go wystawy muzealne i ich aranżacje z tych czasów, które z jednej strony kreować miały specyficzną tożsamość pomorską, w krainie położonej na peryferiach państwa, z drugiej zaś przyczynić się do powstania „sztuki pomorskiej” służącej tej identyfikacji.

Swoje przemyślenia oparte w dużej części na przygotowywanych przez siebie wystawach oraz własnych publikacjach zawarł we wspomnianej książce *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla nowego Pomorzanina 1910-1945*. Została ona bardzo starannie wydana przez Akademię Sztuki w Szczecinie i jest obszernym (300 stron), bogato ilustrowanym (115 ilustracji) studium złożonym z ośmiu rozdziałów i treściwych wprowadzenia i zakończenia. Tylko przy rozdziale drugim powołuje się Autor na swój wcześniejszy tekst, ale wpływ jego artykułów zamieszczonych w katalogach i monografiach widać w mniejszym lub większym stopniu w całej publikacji. Wczytując się w cały dorobek Habilitanta można przyjąć, że książka przedstawiona do oceny jest podsumowaniem dotychczasowych badań i kumulacją jego przemyśleń na temat roli i miejsca Pomorza, jego sztuki i artystów działających tutaj w badanym okresie. W stosunku do artykułów Autor znacznie pogłębił swoje badania archiwalne, przede wszystkim w archiwach szczecińskich i oparł swoje tezy na bogatych studiach porównawczych wykorzystując w znakomity sposób bogatą i różnorodną literaturę nie tylko z zakresu historii sztuki, ale także filozofii, historii i dziedzin pokrewnych. Dzięki temu wieloaspektowemu i erudycyjnemu spojrzeniu tezy stawiane przez Autora zyskują na wartości i pozwalają zobaczyć dzieje sztuki, muzealnictwa, nauczania rzemiosł artystycznych oraz wystawiennictwa w Szczecinie w pierwszej połowie XX wieku w zupełnie nowym świetle.

Dotychczas istniało przekonanie o całkowitej peryferyjności Szczecina w kontekście historii i sztuki niemieckiej. Miasto o położeniu „kresowym”, na styku wpływów germańskich / niemieckich i słowiańskich / polskich musiało przyjąć, podobnie jak Śląsk, postawę bastionu niemczyzny i przedmurza cywilizacji. Takiemu poszukiwaniu i kreowaniu tożsamości służyły niewątpliwie wystawy oraz działalność szkół artystycznych – kuźni nowych artystów pomorskich. Musiały one, w tym wybitnie przemysłowym mieście, pozbawionym wyższych szkół, zarówno uniwersytetu jak i politechniki, utworzonych tu dopiero w okresie PRL-u, wytworzyć „Ersatz” wielkiej niemieckiej sztuki i elit artystycznych. I tu książka Kubiaka przynosi niecodzienne odkrycia: do Szczecina udało się ściągnąć wybitnych artystów z kręgu Werkbundu i Bauhausu, w tym przede wszystkim Gregora Rosenbauera, kierownika czterech

pracowni wybitnego reformatora architektury Petera Behrensa, przybył tu także Walter Riezler, jeden z założycieli Werkbundu, archeolog, historyk sztuki i muzykolog, który był w 1922 roku i w latach 1927-1933 wydawcą czasopisma „Die Form” głównego czasopisma Werkbundu. W latach 1910-1933 był on dyrektorem Muzeum Miejskiego w Szczecinie. Dzięki nim trafiło tutaj także dwoje wybitnych wychowanków Bauhausu: Pomorzanin, rzeźbiarz Kurt Schwerdfeger oraz Else Mögelin. Oboje zostali zatrudnieni w zreformowanej dzięki ingerencji Hermanna Muthesiusa Miejskiej Szkole Rzemiosł i Przemysłu Artystycznego, kierowanej w latach 1923-1934 przez Rosenbauera jako profesorowie w dziale rzeźby i tkactwa artystycznego. Krótco też w Szczecinie nauczał Johannes Itten, słynny nauczyciel z Bauhausu, o czym autor wspomina, ale nie rozwija tego wątku, Itten był też współtwórcą grupy artystycznej Das Neue Pommern.

Kompozycja książki jest dość klarowna i logiczna, choć momentami Autor rozwija w jednym rozdziale tak wiele wątków i dygresji, że główna narracja się rwie i gubi, a linia przewodnia książki umyka czytelnikowi w natłoku faktów. W tych wątkach pobocznych Autor ma jednak możliwość wykazania się wyjątkową erudycją i bardzo szerokim i wielowątkowym spojrzeniem na badane kwestie. Uwagi te dotyczą w zasadzie wszystkich rozdziałów i utrudniają recepcję książki jako całości. Mankamentem jest także zajmowaniem się „wszystkim”, od biografii artystów po urządzenie sal wystawowych i kształt szaf.

W interesującym „Wprowadzeniu” (tytuł rozdziału: Muzeum w przestrzeni. Przestrzeń w muzeum i kilka terminów) autor zajmuje się problemem „Kunstgeographie” w odniesieniu do Pomorza oraz pojęciami volkizmu i Heimatschutzu szczególnie istotnymi dla zrozumienia poszukiwań i prób nadania tożsamości poprzez sztukę i wystawy mieszkańcom Pomorza. Omawia także zagadnienie „reformy stylu życia” (Lebensreform), w ramach której nastąpiła także w Niemczech od przełomu stuleci reforma szkolnictwa artystycznego. We wprowadzeniu krótko i treściwie zaprezentowano główne motywy przewodnie poszczególnych rozdziałów pracy.

Pierwszy rozdział „Matka Ziemia” nieco odstaje od dalszych wywodów i poświęcony jest twórczości Ernsta Barlacha w tym szczególnie jego szczecińskiemu dziełu - pomnikowi nagrobnemu „Matka Ziemia” z 1920 roku usytuowanemu na Cmentarzu Głównym. W erudycyjnym studium autor kontekstualizuje dzieło z mitycznymi wyobrażeniami o pradawnych mieszkańcach Pomorza, nie tylko klasyfikując je jako pra-symbol miejscowej tożsamości. To dobry wstęp do dalszej narracji. Jej interesującym zwieńczeniem jest ostatni, ósmy rozdział książki.

Obszerny, drugi rozdział „Werkbund, ekspresjonizm i „kultura gustu” na peryferii” związany jest z przyciągnięciem do Szczecina wybitnego werkbundczyka Waltera Riezlera, powołanego w 1910 roku na stanowisko dyrektora Muzeum Miejskiego, które piastował do 1933 roku. Autor analizuje działalność Riezlera, owej „głównej postaci pomorskiego salonu” (s. 64), opisuje jego koncepcję muzeum i aranżacji wystaw, w tym szczególnie nowoczesnie pomyślanej galerii „Moderne Kunst”. Przybyłemu z Monachium na dalekie pomorskie kresy Riezlerowi przyświecał przede wszystkim zamysł dydaktyczno - narodowy: chciał bowiem przywrócić związek między narodem a sztuką, a zadaniem muzeum miało być w jego mniemaniu, wychowanie publiczności do prawdziwego zrozumienia sztuki (s. 79). Riezler widział siebie zatem nie tylko jako „misjonarza” sztuki i wychowania poprzez sztukę, ale także poczuwał się do umacniania niemieckości tej dalekiej peryferii państwa. Rozdział oparty jest na dobrze spenetrowanych źródłach dotyczących Riezlera i jego koncepcji artystycznych. Trzeci rozdział „Wystawa Rzemiosła artystycznego i spór o pamiątki” łączy się z poprzednim i stanowi kontynuację omawiania koncepcji Riezlera urządzenie stałej wystawy, tym razem dotyczącej rzemiosła artystycznego. Nowa aranżacja została opracowana przez innego werkbundczyka Gregora Rosenbauera i stanowiła ważny element edukacyjny w propagowaniu na Pomorzu idei Werkbundu i nowoczesnych wzorców, służąc tym samym kreacji nowoczesnego Pomorzanina, świadomego aktualnych prądów artystycznych.

Wystawa korespondowała z działalnością nowoczesnej szkoły sztuk użytkowych, na której czele stanął w 1923 roku współpracownik Petera Behrensa i aktywny działacz Werkbundu Gregor Rosenbauer. Zatrudnił on jako nauczycieli uczniów Bauhausu Kurta Schwerdfegera i Else Mögelin. Kubiak w następnych rozdziałach szeroko analizuje ich działalność i znaczenie dla kreowania nowoczesności w mocno tradycyjnym i niechętnym artystycznym przełomom środowisku szczecińskim. Omawia także awangardowy, nowy budynek szkoły. Rozdziały 2-5 to świetne, erudycyjne i ujęte z wielu stron studium ukazujące mozolną pracę werkbundczyków i bauhausowców próbujących zbudować i przeforsować nowoczesne myślenie o sztuce wśród niezdefiniowanej artystycznie publiczności Szczecina i Pomorza. Temat mało rozpoznany, dzięki pracy Kubiaka mający szansę szerzej zaistnieć w badaniach dziejów artystycznych wschodnich Niemiec.

Rozdziały 6 i 7, „Przedmurze cywilizacji” i Muzealna konkwista” ukazują jak złudne były to pragnienia. Z nastaniem Hitlera i rządów nazistowskich wszyscy awangardowi artyści i nauczyciele zostali pozbawieni stanowisk, a koncepcji muzealnej przyświecało hasło „nasza krwawiąca granica na Wschodzie”. Koncepcje volkistowskie odżyły, a walka ze słowiańskim żywiołem wysunęła się na pierwsze miejsce. Kubiak świetnie pokazuje jak szybko zostały

zniweczone mozolne próby modernistów uczynienia Pomorza krainą nowoczesną i na jak podatny grunt padły hasła nazistowskiej propagandy. W bardzo szeroko zarysowanych obu rozdziałach Autor opisuje szereg przedsięwzięć propagandowych służących tworzeniu Nowego (germańskiego) Pomorzanina i nowej (volkistowskiej) sztuki pomorskiej.

Swoistym epilogiem jest ostatni rozdział „Powrót do Macierzy. Zamiast zakończenia” poświęcony polskim strategiom odgermanizowania Pomorza i repolonizacji /polonizacji tego obszaru i jego sztuki. To coda całej książki bardzo dobrze korespondująca z pierwszym rozdziałem i nadająca mu ostateczny sens.

Wzorcową książką porównawczą dla dzieła Kubiaka byłby niewątpliwie doktorat Vasco Kretschmanna wydany w Niemczech, a w Polsce opublikowany pod tytułem *Muzealny Wrocław. Polskie i niemieckie wystawy historyczne w latach 1900-2010*, Wrocław 2021. Celem tej książki jest ukazanie w jaki sposób pokazywano i interpretowano przeszłość miasta (na szerokim tle regionu czyli Śląska), jakim funkcjom i politycznym celom wystawy te służyły, jak reprezentowane były religijne i narodowe mniejszości oraz w jaki sposób pokazywano polską i niemiecką historię tego regionu. Autor zadaje pytania o cechy szczególne wystaw, o rolę wątków kontynuacji i dyskontynuacji, przełomów i nawiązań. Szczególnie interesuje go „długie trwanie” pewnych narracji, istniejące pomimo radykalnych zmian politycznych, społecznych i narodowościowych i narzucanych nowych interpretacji związanych z obowiązującą ideologią. Osią narracyjną są wątki tożsamościowe, które dla Wrocławia, zarówno przed, jak i po 1945 roku były i są niezwykle ważne, choć nie tworzyły idei „Nowego Ślązaka” (analogicznie do „Nowego Pomorzanina”).

Podjmując się oceny dorobku Szymona Piotra Kubiaka sądziłam, że będę miała do czynienia z podobnym, analitycznym spojrzeniem. Oczywiście nie jest to zarzut, że Kubiak poszedł innym tropem, nie wspomina i nie zauważa jednak książki Kretschmanna i bardzo cennych wniosków z niej płynących. Podobnie pewnym zarzutem jest brak szerszego kontekstu dla ziem wschodnich Niemiec i brak porównania z Wrocławiem i Śląskiem. Szczecin był bowiem na wschodzie drugim po Wrocławiu dużym miastem niemieckim i choć w swej optyce miał przede wszystkim Berlin i niemieckie centra sztuki, to jednak w jakimś sensie podejmować musiał podobną narrację tożsamościową i narodową zbliżoną do śląskiej, szczególnie jeśli chodzi o funkcję „bastionu niemieczyny na Wschodzie”. Warto podkreślić, że graniczne i peryferyjne położenie Wrocławia przyczyniło się do eksperymentalnych poszukiwań i reformy szkolnictwa rzemiosł artystycznych za czasów dyktorstwa Hansa Poelziga w latach 1903-1916 (określanych w literaturze przedmiotu jako Bauhaus przed Bauhausem), a także

ściągnięcia do wrocławskiej Akademii Sztuk Pięknych wybitnych artystów, także z kręgu Bauhausu (Oskar Schlemmer, nauczyciel we Wrocławiu w latach 1929-1932, do zamknięcia Akademii). Te podobieństwa między Szczecinem a Wrocławiem wynikające nie tylko z położenia geograficzno-politycznego ale przede wszystkim sporu między artystyczną moderną, a w dużej mierze konserwatywnymi elitami kulturalnymi mogłyby także znaleźć się w tak erudycyjnej, wieloaspektowej i szeroko zakrojonej książce Kubiaka.

Reasumując:

Książka dr Szymona Piotra Kubiaka *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla nowego Pomorzanina 1910-1945*, Szczecin 2023 jest ważnym wkładem w poznanie środowiska artystycznego Szczecina w I połowie XX wieku i punktem wyjścia do dalszych, pogłębionych badań. Szczególnie godna podkreślenia jest teza w jaki sposób poprzez sztukę, działania wystawiennicze, organizację muzeów i szkół artystycznych próbowano do 1945 roku wykreować tożsamościową ideę Nowego Pomorzanina mającą zespolić nieokreślone pod względem identyfikacji narodowo-etnicznej społeczeństwo Pomorza, szczególnie Pomorza Tylnego.

Na uwagę zasługuje także bardzo szeroki wachlarz zainteresowań Habilitanta, czego wyrazem była niezwykle interesująca wystawa *Daleko od Moskwy. Gérard Singer i sztuka zaangażowana* z 2016 roku oraz książka pod takim samym tytułem towarzysząca wystawie (wydana także we Francji). Wystawa i książka poświęcone zostały francuskiemu artyście Gérardowi Singerowi i jego odnalezionemu w Szczecinie socrealistycznemu dziełu „14 lutego w Nicei” (1950-1951).

Dr Szymon Piotr Kubiak w swoich erudycyjnych publikacjach nie skupia się na jednym temacie, dorobek jest bardzo zróżnicowany i obejmujący wiele zagadnień. Organizacja i kuratorstwo aż 21 wystaw i przygotowanie do większości z nich także katalogów z własnymi tekstami (w tym dwujęzycznych) powoduje, że praca naukowa przenosi się na dużą aktywność w popularyzacji nauki, co dobrze widoczne jest w różnorodnych publikacjach popularyzatorskich. Wreszcie ta bogata paleta zainteresowań znalazła także odzwierciedlenie w dydaktyce, w tym zaproszeniu na wykłady gościnne do Instytutu Historii Sztuki UAM.

Powyższa, bogata i wielowątkowa działalność naukowa i kuratorska jest także bardzo umiędzynarodowiona. Aktywność dr. Kubiaka na polu współpracy polsko-niemieckiej, uczestnictwo w międzynarodowych grantach i wzięcie udziału (po doktoracie) w 21 konferencjach, w tym wielu o charakterze międzynarodowym oraz udział w trzech komitetach organizacyjnych i naukowych konferencji wskazują na to, że jest on cenionym badaczem nie

tylko sztuki regionalnej, ale także szeroko pojętej sztuki nowoczesnej. Podkreślić należy, że dr Kubiak, dzięki znakomitej znajomości języka niemieckiego, świetnie porusza się w dwóch obszarach językowych prowadząc w Niemczech wykłady gościnne i liczne odczyty, ale przede wszystkim biorąc udział także w niemieckich projektach naukowych. Można stwierdzić, że jest bardzo dobrze międzynarodowo usieciowiony i znany jako badacz „ponad granicami”, co jest szczególnie pomocne w budowaniu wspólnego regionu pomorskiego.

Pozytywnie oceniam zarówno cały dorobek naukowy dr. Szymona Piotra Kubiaka, jak i jego wybitne osiągnięcia kuratorskie, będące immanentnym składnikiem zawodu historyka sztuki. Uważam, że po uzyskaniu stopnia naukowego doktora pan dr Szymon Piotr Kubiak wydatnie wzbogacił swój dorobek naukowy, osiągnął znaczące rezultaty badawcze i rozwinął się jako kurator wystaw. Książka *Macierz. Szczecińskie muzea i sztuka dla nowego Pomorza 1910-1945*, jest dziełem wartościowym i według mojej oceny, spełnia kryteria i wymogi stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Uważam, że dorobek naukowy dr. Szymona Piotra Kubiaka stanowi znaczny wkład w rozwój nauk humanistycznych i dyscypliny nauki o sztuce i odpowiada wymaganiom określonym w na podstawie art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 zm.). Może on być podstawą do nadania stopnia doktora habilitowanego dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie nauki o sztuce, dlatego wnoszę o dopuszczenie dr. Szymona Piotra Kubiaka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Agnieszka Zeldor - Kos

[Signature]
DZIEKAN
Wydziału Nauk o Sztuce
prof. UAM dr hab. Michał Mencfel